

vstopiti v lečo samo oni svetlobni trakovi, ki se nahajajo med a in b ; vsi drugi se odklanjajo. Ako pa vtopimo lečo v kapljo olja, sprejema leča vse svetlobne trakove od c pa do d , in če je leča prav blizu pokrivalca, sprejema sploh vse svetlobne trakove, kolikor jih prihaja od predmeta. Objektive, kateri so na ta način prirejani, imenujemo leče-vtapljavke (Immersions-Linsen). Seveda so taki objektivi rabni samo za najmočnejše povečave in za raziskavanje najnežnejših podrobnosti.

Rekli smo, da z velikostjo odprtine objektiva raste njegova vzmožnost. Ker pa zamore ista odprtina sprejeti mnogo večji šop svetlobnih trakov, ako prehajajo ti iz stekla skozi vodo ali olje, nego če prehajajo samo skozi zrak —: je posledica ta, da se je pri vzmožnosti drobnogleda razen na odprtinski kôť (oziroma na sinus dotičnega kôťta), treba ozirati tudi na snov, skozi katero prihajajo svetlobni trakovi v objektiv. Profesor Abbè, na čigar obširna izvajanja

smo se naslanjali,¹⁾ označi torej vzmožnost drobnogleda tako, da množi sinus od (pol-)odprtine objektiva z lomnim eksponentom snovi (zraka, vode, olja), skozi katero prihajajo svetlobni trakovi v drobnogled. Na ta način izraženo optično vzmožnost objektiva imenuje *numerično odprtino* (numerische Apertur²⁾. V tem izrazu imamo merilo, ki nam označuje vzmožnost kakega drobnogleda; t. j. ta izraz nam pové, kolikšne podrobnosti je še mogoče zaznavati s kakim drobnogledom. (Dalje.)

¹⁾ Abbè, Beiträge zur Theorie des Mikroskopes und der mikroskopischen Wahrnehmung (Archiv für mikroskop. Anatomie 1873). Dippel, Allgemeine Mikroskopie 1882.

²⁾ Ako je kôť odprtine α in lomni eksponent n , tedaj je obrazec za numerično odprtino = $\sin \frac{\alpha}{2} n$. Lomni eksponent zraka = 1, vode = 1.33, cedrovega olja = 1.52. Ako znaša α n. pr. 120° , tedaj je numerična odprtina pri zraku 0.87, pri leči, ki se potaplja v vodo 1.15, in pri leči, ki se potaplja v olje 1.32. Vzmožnost teh treh leč med sabo je torej v razmerju 0.87 : 1.15 : 1.32.

Svetovaclavska krona.

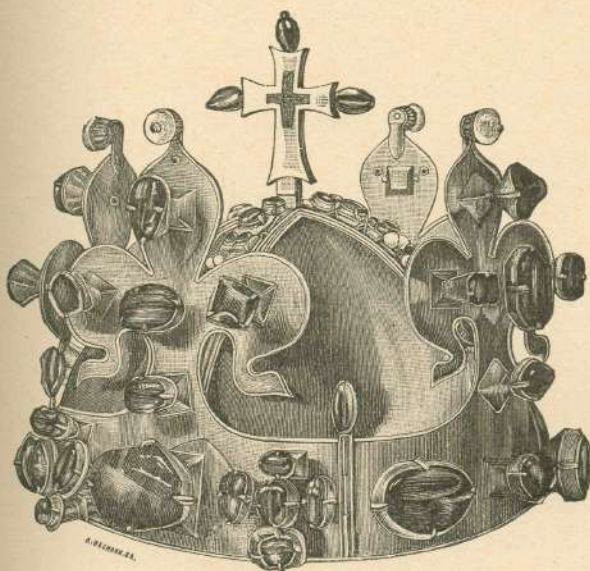
Spisal dr. Ivan Ev. Krek.

Krona, katere sliko prinaša današnja številkna našega lista, je zunanje znamenje češkega kraljestva in njegovega državnega prava. Nima torej samo umetelniško-zgodovinskega pomena, marveč sega globoko v življenje celega češkega naroda in zadene ob veliko vprašanje, s katerim se peča dnevni red našega državnega življenja. Vse dežele češkega kraljestva se imenujejo danes dežele „češke krone“. V vseh mednarodnih in državnopravnih listinah se rabi to ime do današnjega dne. In to ime izvira od dragocenega zaklada, ki je shranjen v posebni shrambi nad kapelo sv. Vaclava v vzvišenem gotskem domu sv. Vida na praškem Hradčinu.

Od desetega stoletja sem je bila združena Morava s sedanjo češko deželo. Za kralje-

vanja luksenburškega rodú na češkem prestolu se je v štirinajstem stoletju priklopilo Šlesko in Gorenja in Dolenja Lužica. Izprva so se dežele, ki so spadale pod češkega kralja, imenovalle splošno „Češko“ (Čechy) ali „češko kraljestvo“. Za Karola IV. se je pa udomačilo ime „češka krona“ (koruna česká). Ta veliki dobrotnik češkega naroda je namreč še za življenja svojega očeta Jana dal napraviti zlato krono, s katero naj bi se po njem kronali vsi češki kralji. Prejšnja krona se je bila izgubila; trdi se, da jo je zapravil lahkomišelní kralj Ivan (Jan), oče Karola IV. Da bi zagotovil krono, je naprosil papeža Klemenca VI., naj ji s posebnim pismom podeli pravice kraljeve krone. Papež je uslišal prošnjo in dné 6. vel. travna l. 1346. je izdal

v Avinjonu bulo o novi kroni. V nji pravi, da je mejni grof¹⁾ Karol dal izdelati dragoceno krono v čast sv. Vaclavu in jo daroval glavi tega svetnika, čigar truplo počiva v praški stolnici. Na svetnikovo glavo jo je dal položiti, da bi se snemala ž nje samo takrat, ko bi se češki kralj kronal ali ko bi jo rabil pri kaki veliki slovesnosti v Pragi. Kralj jo pa mora takoj, ko jo je rabil, položiti nazaj na glavo sv. Vaclava. Vsak, kdor bi se drznil iz kakršnegakoli vzroka odstraniti to krono, bodi takoj izobčen iz cerkve, in le če jo vrne, sme upati od papeža odveze. Tako govori papeževa bula, ki

Svetovaclavska krona.

v začetku pojasnuje pomen svetniškega češčenja, na koncu pa objavlja jezo božjo in sv. apostolov Petra in Pavla proti vsakemu, kdor bi se ji protivil.

To nam pojasnuje, zakaj se imenuje ta krona Svetovaclavska krona. Darovana je namreč sv. Vaclavu, in češki kralji, ki so se pol tisočletja kronali ž njo, so si jo smeli samo izposojati od njega.

Od te krone je dobila češka država svoje ime. Po belogorski bitki se je nazivala tudi „češke dedne dežele“ (Böhmische Erblände). „Češko kraljestvo“ se je imenovala navadno

¹⁾ Mejni grof se je imenoval Karol zato, ker je še živel njegov oče, kralj Jan.

samo češka dežela. Vendar pa tudi dandanes uradno slove skupina čeških dežel „češka krona“.

Karol IV. je dal spraviti krono v svojem dragocenem gradu Karlštajnu. Tam je ostala, dokler je ni dal prepeljati Ferdinand II. k sv. Vidu na kraljevi Hradčin dne 17. listopada 1620. Marija Terezija jo je pa po svojem kronanju l. 1743. vzela s seboj na Dunaj in jo tam položila v cesarsko zakladnico, kjer je ostala skoraj 50 let. Jožef II. je prenesel tja tudi ogrsko krono iz Budima (dne 13. maledga travna 1785); to je vrnil koncem svojega kraljevanja (dne 18—21. svečana 1790) nazaj v Budim. Češki stanovi so prosili ob tej priliki, naj se vrne tudi češka krona domov. Leopold II. je to dovolil dne 26. kimavca 1790. Deželni zbor je poslal posebne zastopnike ponjo. Z velikim sijajem so jo prepeljavali. Dne 5. vel. srpana 1791. so šli z Dunaja in jo z jabolkom in žezlom vred položili dne 9. vel. srpana zopet v Svetovaclavsko kapelo pri sv. Vidu. Dne 6. kimavca se je dal Leopold II. kronati ž njo za češkega kralja. Od takrat ima veličastna praška stolnica zopet dragoceni zaklad češkega kraljestva v svojem varstvu.

Svetovaclavska krona je torej vidni znak nerazdeljivosti češkega kraljestva in vzvišeni simbol njegovih pravic. Najveličastnejše se to kaže pri slovesnem kronanju čeških kraljev. To kronanje, katero izvršuje praški nadškof, se ima goditi vpricho zastopnikov češkega naroda in pomenja po svojem bistvu pogodbo med vladarjem in narodom in s prisego potrjeno priznanje samostojnosti češkega kraljestva.

Kralj Ljudevit je l. 1522. tako-le prisegel: „Prisegamo Bogu, Materi božji in vsem svetnikom na tem svetem berilu, da hočemo in moramo ohraniti gospode, viteštvo in vladike, Pražane in druga mesta in vse ljudstvo češkega kraljestva v njihovih redovih, pravih privilegijih, izjemah, svobodah in pravicah in v starih, dobrih, hvalevrednih navadah in da nočemo ničesar odstranjati ali zastavljati od tega češkega kraljestva, marveč je hočemo rajši po svoji zmožnosti razšir-

jati in množiti in vse storiti, kar je k pridu in poštenju tega češkega kraljestva. Tako nam pomagaj Gospod Bog in vsi svetniki.“

Po tem besedilu so prisegli češki kralji do belogorske bitke. Od takrat se je pa sprejela ta-le oblika: „Mi I. prisegamo Gospodu, vsemogočnemu Bogu, blaženi Devici Mariji, Materi božji in vsem svetnikom na tem svetem evangelju, da hočemo trdno roko držati nad katoliško vero, vsakemu deliti pravico in

Dedova pipa.

ohraniti stanove pri njihovih od I. potrjenih in prav pridobljenih privilegijih, ničesar ne odstranjati od tega češkega kraljestva, marveč je rajši po svoji zmožnosti razširjati in razmnoževati in vse to storiti, kar je k pridu in poštenju tega kraljestva. Tako nam pomagaj Gospod Bog, blažena Devica Marija, Mati božja in vsi svetniki.“

Zadnji je prisegel Ferdinand I. (kot češki kralj V.) dne 7. kimavca 1836. tako-le: „Mi

Ferdinand peti prisegamo Bogu Vsemogočnemu prisego, da se bomo trdno držali katoliške vere, delili pravico za vsakogar, in ohranili stanove pri njihovih pravicah, ki so jih potrdila Njih. Veličastva, bivši naši pra- in veliki ded Ferdinand II. dne 24. (prav: 29.) vel. travna 1627, potem Ferdinand III. dne 21. sušca 1642, kakor tudi bivši Karol VI. dne 5. kimavca 1723, naša gospa prababica Marija Terezija dne 12. velikega travna 1743, naš gospod ded Leopold II. dne 6. kimavca 1791, ravno tako naš gospod oče Francišek I. najblažjega spomina dne 9. vel. srpana 1792, da tudi ne bomo ničesar odstranili od kraljestva, marveč je po svoji zmožnosti množili in razširjali in vse storili, kar mu je k pridu. Tako nam Bog pomagaj.“

Naš cesar Francišek Josip I. je večkrat izjavil, da ima namen dati se kronati za češkega kralja, toda politiške razmere so vedno preprečile, da se to ni uresničilo. Dne 13. malega travna 1861. je bila deputacija češkega deželnega zbora pod vodstvom deželnega maršala pri cesarju, ki je odkrito povedal, da ima namen dati se kronati v Pragi za češkega kralja „v prepričanju, da se s tem svetim obredom utrdi nova neporušna zveza zaupanja in zvestobe med njegovim prestolom in njegovim češkim kraljestvom“. Dne 26. kimavca 1870. je v cesarskem odgovoru na adresu deželnega zbora izraženo ravno to in ponovljeno v odgovoru dne 12. kimavca 1. 1871.

Vendar je pa želja češkega naroda, da bi mogel pozdraviti v zlati Pragi svojega kralja kronanega s Svetovaclavsko krono, ostala neizpolnjena. Umljiva je ta želja! Kronanje bi imelo v naših dneh še mnogo večji pomen, nego v prošlih časih. Kraljeva prisega bi se namreč brez dvojbe dotikala tudi narodnostnega vprašanja, zagotavlja ravnopravnost obema narodoma češkega kraljestva. Temelj za tako prisego bi pa moral biti zakon, ki bi ravnopravnost določeval v podrobnih določbah. Tak zakon je pa nemogoč, ali bi vsaj ne dosegel svojega namena, če se ne sporazumeta gledé nanj obe stranki, češka in nemška.

Razmere naših dni so se v tem oziru silno zamotale. V ospredju češkega in vsega avstrijskega javnega življenja stoji nerešeno češko državnopravno vprašanje, vteleseno v češki kroni. Upajmo, da se zacelijo rane, ki jih seka nestrpnost državnemu telesu in da se vresničijo besede prvega strokovnjaka v češkem državnem pravu dr. Jos. Kalouska, ki pravi: „Ni treba opuščati nadeje, da

tudi Nemci spoznajo v tem svojo in ne samo češko korist, če stopijo narodna in politiška prava prebivalcev po deželah češke krone pod obljubo kraljeve prisega ob kronanju in če se torej s soglasjem in k pridruženih strank zopet zaleskeče Svetovaclavska krona na glavi češkega kralja.“¹⁾

¹⁾ České státní právo. Praha 1892. str. 559. 560.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.

Slovenska Pesmarica. Uredil Jakob Aljaž. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. II. del. — Gosp. župnik Aljaž nam je zopet zbral krasen šopek duhtečih cvetok slovenske pesmi, krasen šopek, umetno sestavljen, poln najraznovrstnejše vsebine. Od preproste narodne pesmi do mogočnih zborov, od nežnoljubkih do krepkih, ognjevitih skladb. Vsak posameznik dobi kaj primernega svojemu temperamentu, vsak pevski zbor, bodisi moški ali ženski ali mešan, bodisi močan ali slaboten, bo dobil kaj, kar mu bo posebno ugajalo. Povečjem so zastopani vsi slovenski skladatelji. Največ je pa narodnih in v narodnem duhu zloženih pesmi. To se nam zdi velikega pomena zlasti za povzdigo poštenega, zdravega narodnega petja. Zakaj zadnji čas so začele marsikje ozimirati lepe, pristonarodne pesmi, namesto njih se pa vtihotaplajo lahkokrile pritepenke dvomljivega, opolzlega značaja, brez pesniške in glasbene vrednosti. Zoper to ni drugega pomočka, kakor da proti tej izprijeni damo ljudstvu zdrave in tečne hrane. Le s pesmami moremo iztrebiti zajedavke, ki preté okužiti zdravo telo poštene narodne pesmi. Kar je narodnih pesmi v tej zbirki, so res take in tako prirejene, da se jih bo ljudstvo zopet rado oprijelo. Harmonizacija je lepa, tudi izvečine živahna, a vendar ne izumetničena. Narodne pesmi so ostale narodne, čeprav se nam kažejo v lepši, finejši obliki.

Med drugimi zbori so izvečine taki, ki smo jih že srečali v drugih zbirkah, nekaj jih je pa tudi novih.

Med skladatelji se nam je v tej zbirki predstavil tudi g. Aljaž sam, ki se je v prvi zbirki — rekel bi — držal v rezervi. Njegove skladbe diči prijetna melodika in nekako ljubezniva har-

monija; na človeka napravi vtis kot če posluša prijazno bohinjko govorigo: je nekaj krepkega v nji, pa je vendar voljna in mehka. Zato Aljaževe skladbe ugajajo, le „Peričnik“ ne zadovolji — dasi je dobro zasnovan — ker nima pravega konca; uho še nekaj pričakuje. Zakrije se ta nedostatek precej, ako se poje cel predzadnji takt precej počasi.

G. Foerster, slavni naš mojster, ima tudi nekaj skladb, ki nam še niso znane. Njega jedrnat slog in živahna, umetniško-dovršena dikcija sta znana ne-le pri nas na Slovenskem, ampak tudi preko mej naše domovine daleč naokoli. Kar on zapiše, to drži, bodisi da piše mogočne koncertne skladbe, bodisi da se podá v preprosti dom narodne pesmi.

Skladbe g. Gerbiča so izdelane enotno, tematično: par navidez pogosto preprostih tematičnih stavkov — a bistri duh gospoda skladatelja jih umetno razpostavi, zveže in preplete in nam podá vsem umetniškim zahtevam ustrezajočo skladbo.

Č. p. Angelik Hribar ima tudi precejšno število plodov svoje muze. Njegove skladbe so zložene v lahkem, poljudnem slogu.

G. dr. Benjamin Ipavec nam v tej zbirki ugaja zlasti vsled svojih v narodnem duhu zloženih pesmi. Zeló nam ugaja „Molitev“ iz „Teharskih plemičev“. Pri tej naj se v zadnjem taktu izpremeni tenorjev *fis* v osminki *fis-h*, v prvi vrsti naj poje bas v predzadnjem taktu *d* mesto zadnjega *h*. — Njega brat g. dr. Gust. Ipavec je zastopan z eno samo pesmico, pa ta je izvrstna, prav narodnega duha.

Precej drugačnega značaja so skladbe gospoda Laharnarja. Skladatelju se marsikje pozna, da izvečine komponira za cerkev. Njegovi motivi so pa pogosto zanimivi, dobro izpeljani, včasih široko zasnovani; najbolj nam ugaja pesem „Mladosti ni“, zlasti še nje veličastni konec.